

ՓՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՏԵՍԱԿՈՎ

(Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք հարցմանցի» վերահրատարակության առիթով)

Գալուստ Կիլպեկեան հաստատու-
թիւնը «Հայկական գրադարան» մատենա-
շարով Նրուսադէմում, հրամանաւ Թորգոմ
Պատրիարք Մանուկեանի լուսատպագ-
րութեամբ վերահրատարակել է եռամեծ
վարդապետ, մեծ իմաստասէր եւ «խստական
նզմաւոր» Սր. Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք
հարցմանցը» ամբողջական ձեւով (1729
թ. հրատարակութեան ժամանակ յայտնի
պատճառներով գրքից հանուել էր «Ընդդէմ
տանկաց» գլուխը): Առաջաբանի հեղինակն
է Մաշտոցեան Մատենադարանի տնօրէն
Սեմ Արեւշատեանը: Գրիգոր Տաթևացին
այս մեծարժէք երկի վրայ աշխատել է
աւելի քան 17 տարի 1380ից մինչեւ
1397ը:

Այս գործի վերահրատարակման
նախաձեռնողները Տաթևացու աստուա-
ծաբանական փիլիսոփայական բնագիտա-
կան հայեացքների նկատմամբ անող
հետաքրքրութեանը տուրք տալուց գատ
մեծ ծառայութիւն են մատուցել նաեւ
նորագոյն փորագրութեան արուեստի
(գրաւորա) պատմութեանը: Այստեղ տեղ
գտած գրքի փորագրութեան հնագոյն
նմուշների մի մասը ծանօթ է մեզ առաջին
տպագիր Յայսմաւորեանից (1706.1706-
1708) երբեք նորութիւն են: Առաջինը
Կոմպոզիցիոն յօրինուած է «Գրիգոր
Տաթևացու ուսուցումը», երկուսը ընտիր
լուսանցագրադներ: Առաջինի համար
օգտագործուել է «Գիրք Հարցմանցի»
անաւարտ տպագրութեան համար ստեղ-
ծուած տպատախտակը իսկ լուսանցագրա-
դէն արուել են երկրորդ տպագրութեան
ժամանակ 1729ին: Փորագրանկարների
հեղինակը Գրիգոր Մարգուսեանցին է:

Նրան պէտք է համարել փայտի
փորագրութեան նոր տեսակի հիմնադիրն
ու առաջին կիրառողն աշխարհում: Յիշեալ
Յայսմաւորեանը կարող են վկայել այդ
մասին իրենց էջերում պահպանուող
տաննակ փառաւոր գործերով: Աստուր
Կոստանդնուպոլսեցին՝ սոյն աշխատութեան
տպագրիչը, աշխատել է Մարգուսեանցու
տպարանում, իսկ «Նարեկով» արդէն
երեւում է նրա անկախութիւնը: Բայց ողջ
կեանքում մնացել է կապուած Գրիգորի
հետ եւ նրան է միայն յանձնարարել իր
մատենաների ձեւաւորման գործը:
Յիշատակարաններն անշուշտ լուծւ են.
իսօք չկայ ծաղկատարի մասին: Իսկ
տպագրութեան պատմութեան մէջ կայ
շեշտուածութիւն գեղարուեստական բարձր
ձեւաւորում ունեցող մի գրքի նկատմամբ,
որում ուղղակիօրէն բարձրացւում է
տպագրիչի անունը:

Այս մասին անտեղեակ է աշխարհը:
Քանզի աշխարհն ունի իր գիւտարարը եւ
նա յայտնի է բոլորին: Դա մեզ ցաւ է
պատճառում: Կտրուած ենք, հեռացուած
հոգեւոր կեանքում իր կայուն տեղն
ունեցող այս բնագաւառից: Ասես նայում
ենք չենք հասկանում, անում ենք տէրը
չենք դառնում:

«Գիրք Հարցմանցի» վերահրատարա-
կութիւնն ուրախացնում է եւ մտածել
տալիս: Ուրիշները նման դէպքերում դիմում
են ֆաբսիմիլային հրատարակութեան
եղաձեւ անփոփոխ պահելու համար: Ամէն
գործ իր խնդիրն ունի: Այս մէկն ուրիշ է:
Այն իր մէջ արուեստի մեծ գաղտնիք ունի
պահած: «Ուսուցման ժամին» յօրին-
ուածքը կարող է առաջինը խօսել:

Կառուցումով այն տարբերում է նախորդ ժամանակներում արուածներից: Սահակ Վանեցու մանրանկարի հիմքում տեսնում ենք Կաֆայում նկարուածի սխեման, հիմնականում առաջին պլանը եւ միջնամասերից որոշ քաներ: Փորագրանկարը վերարտադրուած է քաւարար չափով եւ մօտ է քնօրինակին: Սովոր աչքը կարող է տեսնել փորագրութեան նոր եղանակի բնորոշ կողմերը: Թէպէտ նկատելի է վերարտադրողի տեխնիկական թուլութիւնը: Կայ նրբագծերի եւ մասնաւոր խայտերի գգալի կորուստ եւ մի սովոր պարզութիւն, որ ծանօթ է քնօրինակներից: Պատկերային նշանների կորուստն աւելի շօշափելի է կրկնակի անգամ փոքրացուած տօնային երկու ընտիր լուսանցագրողների մէջ: Զկայ մասնագիտական մօտեցում: Այս ամէնը բնական է, եթէ ի նկատի ունենանք այն պարագան, որ գործ ունենք գլխամասային փորագրութեամբ արուած աշխարհում առաջին նմոյշների հետ: Մենք պարտաւոր ենք դրանք տեսնել Ամբողջ 18րդ դարում դժուար է գտնել դրանց համարժէք: Դրանք մեծարժէք են եւ անփոխարինելի: Ստեղծուած լինելով 1703ին մինչեւ 1720 թուականները առ այսօր մնացել են կողպուած, հեռու եւ անմատչելի փորագրութեան պատմութեան հետազօտողների աչից: Մեղաւորը թերեւս մենք ենք: «Ուսուցման ժամին» յօրինուածքը Մարգուանեցին ստեղծել է 1720ին, սակայն հնարաւորութիւն չունենալու պատճառով ժամանակին չկարողացաւ աւարտին հասցնել գրքի տպագրութիւնը, եւ այն մնաց կիսատ:

Նրա տպագրութեան անուանաթերթը երիզող սիւնագարդ, պատկերագարդ շրջանակը առաջին անգամ մասնակի չափերով օգտագործուել է Ագաթանգեղոսի գրքում 1709ին: Երկրորդ տպագրութեան մէջ գրքի անուանաթերթի շրջանակը հաւանաբար ընտրել է Աստուածատուր

Կոստանդնուպոլսեցին: Այն կազմում է 1686-1688ին Վենետիկում լոյս տեսած «ճաշոցի» պատկերագիր անուանաթերթի միջին մասը: Մարգուանեցին կրկնօրինակել եւ առաջին անգամ օգտագործել է «Խորհրդատեղում» (1706): Առաջին տպագրութեան մէջ (1720) որը խիստ հազուագիւտ է (մէկ օրինակ կայ Երուսաղէմի Յակոբեանց վանքի մատենադարանում), պահպանում է Գրիգոր Տաթեւացու դիմանկարը 10.57.4 սմ վրայ: Մանրանկարը նրբագեղութեան, գեղեցկութեան եւ կատարելիութեան օրինակ է:

Տաթեւացին պատկերուած է հանդիսաւոր կեցուածքով, սիւնագարդ տանարի նոյն սալայատակին կանգնած: Իսկ խորքից ասես խաւարից անսպասելիօրէն մեր դէմ է ելնում գլխամասային փորագրութեամբ արուած չմնաղ մի տեսիլ:

«Գիրք հարցմանցի» վերահրատարակութիւնն արդէն կարող է հասնել ընթերցողին, նաեւ պատկերագրութեամբ հետաքրքրուողներին:

Յոյսով ենք, որ գեղեցիկ մտալոյացումն իր ծիւրը կը տայ, կը տեսնենք նորերը առաւել արժէաւորներից կրկնուած, որոնք ամբողջական պատկերացում կը տան հայ փորագրական արուեստի ակունքների մասին:

ՄԻՍԱԲ ԳԱՐՐԻԷԼԵԱՆ